

Kotimaiset tiedelehdet verkkoon, mutta millä ehdoilla?

Suomen open access -työryhmä (FinnOA) järjesti toukokuun alussa seminaarin, jossa keskusteltiin monipuolisesti kotimaisten tiedelehtien verkkojulkaisemisesta.

Teema on mitä ajankohtaisin ja tarkastelen sitä tässä nimenomaan Informaatiotutkimus-lehden näkökulmasta. Käsittelemäni teemat nousivat esiin erityisesti Turid Hedlundin, Juhani Keinosen ja Kalle Korhosen esityksistä. Seminaarin ohjelma ja esitykset on julkaistu www.openaccess.fi -palvelussa.

Tutkimuksen keskeisenä ideana on tuotetun tiedon julkaiseminen ja välittäminen. John Willinsky toteaa teoksessaan *The Access Principle: The Case for Open Access to Research and Scholarship* (MIT Press, 2005; saatavana myös open access -verkkokirjana):

”Commitment to the value and quality of research carries with it a responsibility to extend the circulation of this work as far as possible and ideally to all who are interested in it and all who might profit from it”.

Ainakin vakavaraiset organisaatiot ja niissä työskentelevät tiedontarvitsijat ovat viime vuosina voineet hyödyntää tämänkaltaisen periaatteen toteutumia. Julkaisemisessa on tunnistettavissa neljä trendiä, jotka ohjaavat tiedelehtien verkkojulkaisemista. Ensinnäkin suuret kaupalliset tiedekustantajat myyvät suuria lehtipalveluita, joissa aineisto niputetaan kokonaisuudeksi. Toiseksi tieteelliset seurat siirtyvät julkaisijoina verkkoon omalla tai usean seuran yhteisellä julkaisuportaalilla. Vapaasti saatavia open access -lehtiä perustetaan tai aiemmin tilauspohjaiset lehdet muuttuvat sellaisiksi. Kolmantena vaihtoehtona ovat tutkijat, jotka tallentavat julkaisujaan avoimiin julkaisuarkistoihin, mikäli alkuperäisjulkaisun kustantaja antaa siihen luvan. Ja viimeisenä julkaisutrendinä voidaan tunnistaa suurten kaupallisten tiedekustantajien kiinnostus vapaan tieteellisen tiedon saatavuuteen. Ne ovat myös aloittaneet omia avoimia palveluitaan, joihin tekijä voi tallentaa julkaisunsa maksamalla korvauksen kustantajalle.

Tutkijoiden julkaisujen tallentaminen joko institutionaalisiin (tieteenala, yliopisto, tutkimuslaitos, tutkimusryhmä) julkaisuarkistoihin tai omilla verkkosivuilla sijaitseviin julkaisuarkistoihin on lisääntynyt huomattavasti. Monet kustantajat ovat joutuneet ottamaan kantaa tähän rinnakkaisjulkaisemiseen. Kustantajien kantoja on kerätty www.sherpa.ac.uk -palveluun. Enemmistö kustantajista sallii rinnakkaisjulkaisemisen, mutta kustantajien käytännöt esimerkiksi viivästetyn julkaisemisen ja julkaisumuodon (kustantajan pdf tai käsikirjoitus) mukaan vaihtelevat. Systemaattista selvitystä kotimaisten tiedelehtien kannoista rinnakkaisjulkaisemiseen ei ole – ja tämän vuoksi olisikin tärkeää, että kustantajat ja lehtien toimituskunnat ilmaisivat selkeästi linjansa avoimen rinnakkaisjulkaisemisen suhteen.

Verkkojulkaisemisessa on kehittynyt monenlaisia toimintamalleja ja julkaisevalle tieteelliselle seuralle niiden pohtiminen ja hahmottaminen on erityisen tärkeää. Verkkojulkaisemisen yleisinä etuina mainitaan usein näkyvyyden lisääntyminen, tutkijan ja lukijan lisäpalvelut sekä kustannussäästöt.

Mitä nämä edut sitten voisivat olla oman lehtemme kannalta? Näkyvyyden parantuminen lieinee ainakin kiistatonta. Aktiivitutkijat ja opiskelijat ovat tottuneet tieteellisiin verkkojulkaisuihin ja sellaisena Informaatiotutkimus tavoittaisi potentiaalisesti aiempaa laajemman lukijakunnan. Toisaalta alan yhteisö on kotimaassa pieni ja todennäköisesti tuntee julkaisun jo ennestään. Ehkä verkkojulkaiseminen tavoittaisi uusia lukijoita, mahdollisesti myös Pohjoismaista ja Baltiasta? Myös julkaisemisen ajallinen joustavuus lisääntyisi: artikkeleita voitaisiin julkaista heti niiden tultua hyväksytyksi. Vastaavasti aiemmin julkaistujen artikkeliden saatavuus paranisi, jos niitä pystyttäisiin takautuvasti digitoimaan. Kustannussäästöinä voidaan pitää painatuskulujen, postimaksujen ja tilausten hallinnointiin liittyvien kulujen poistumista – viimeksi mainittu koskee tietenkin vain open access -lehteä. Samalla on kuitenkin muistettava, että verkkojulkaisualustan

ja arkiston ylläpitokaan ei sekään ole täysin ilmaista.

Kotimaisia tieteellisiä lehtiä julkaisevat tieteelliset seurat. Monille seuroille julkaisu-toiminta on keskeisin toimintamuoto. Julkai-sutoiminnan mahdollistaa ainakin pienemmissä seuroissa valtionavustus, jonka jakamisen Suomen Akatemia delegoi Tieteellisten Seurain Valtuuskunnalle vuonna 2005. Ensimmäisen uudenmuotoisen hakukierroksen jälkeen todeta, että verkkojulkaisuja on kovin vähän. Elektra-palvelussa on mukana parikymmentä lehteä yhteensä 93 tukea saaneesta lehdestä tai monografiasarjasta. Open access -lehtiä on vain yksi, Elore.

Informaatiotutkimus-lehti on mukana Elektra-palvelussa vuoden julkaisuviiveellä. Open access -julkaiseminen on kiinnostava vaihtoehto, mutta sen toteutuminen riippuu pitkälti mahdollisuudesta täyttää julkaisutukeen nivottu vaatimus siitä, että ”myös open access-julkaisemisen tukeminen edellyttää seuran tukevan verkkojulkaisua jollakin muulla tavalla (paperiversion myynti, jäsenmaksut yms.)”. Millainen toimintamalli Informaatiotutkimuksen yhdistyksessä ja lehdessä olisi tässä tapauksessa mahdollinen?

Tampereella 1.6.2006

Kai Halttunen